

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Матусяк М.В.

*кандидат сільськогосподарських наук, старший викладач,
Вінницький національний аграрний університет*

СТАН ТА СТІЙКІСТЬ ДУБА В МІШАНИХ НАСАДЖЕННЯХ

Одне із самих суперечливих питань лісівництва – про переваги чистих чи мішаних насаджень, що ведеться практично з часів «цивілізованого» лісового господарства, залишається до кінця не розв'язаним. В залежності від цільової установки опонентів в одних випадках відстоюються переваги чистих лісостанів перед мішаними, а в інших – навпаки. Але, здається, що ні в кого не виникає сумнівів, що саме мішані деревостани є оптимальними з позиції стійкості та бажаними в стратегії довготривалого та невичерпного лісокористування [2]. Для дібров уже давно важливе значення спочатку спонтанно, а потім науково-обґрунтовано надавали фенологічним формам дуба, які по-різному реагують на несприятливі кліматичні та едафічні умови. Це питання є глибоко та всесторонньо вивчене, тому немає потреби зупинятися на окремих аспектах. Лише зазначимо, що в принципі, погоджуючись з науковими викладками, виробництво тим не менше мало враховує цей аспект у практичній діяльності. Достатньо помітити, що в результаті пізніх весняних заморозків на невеликих схилах до річки постраждали дворічні культури у Немирівському лісництві, оскільки були створені із суміші феноформ. Рання форма, яка встигла до 10 травня розпуститися, практично побилася повністю, а екземпляри пізньої різновидності змогли протистояти цьому природному катаклізму в зв'язку з пізнім розпусканням листя. Зрозуміло, що регенераційні процеси протікають по різному, прямо чи опосередковано відбиваючись на загальному стані дубових ценозів. Якщо при цьому згадати, що різких меж (переходів) в природі практично не спостерігається і насадження представлені двома формами і низкою перехідних варіантів, то визначення їх співвідношення і вкладу в загальну стійкість лісостану має важливе прикладне значення [3].

Як видно (табл. 1) практично на всіх пробних площах переважає рання феноформа дуба звичайного, що є закономірним явищем, враховуючи орографічне положення пробних площ [1].

Гіпотетично певний дисбаланс у стабільність рослинного угруповання може внести і походження дерев, оскільки порослеві екземпляри, як добре відомо, є менш довговічними. Цікаво, що дослідження на згаданих вище об'єктах засвідчують практично повне панування паросткової частки дерев дуба над насінними [4].

Таблиця 1

Розподіл дерев дуба за феноформами на пробних площах

Місцезнаходження ділянки	Феноформи, %			Всього, %
	рання	пізня	проміжна	
Бершадське лісництво, кв. 28, в. 1	68,3	13,9	17,8	100
Томашпільське лісництво, кв. 9, в. 1	35,2	37,0	27,8	100
Бершадське лісництво, кв. 13, в. 9	47,8	15,5	36,5	100
Шпиківське лісництво кв. 82 в. 1	72,1	4,9	23,0	100

Найкращим станом за результатами одного року спостережень характеризується рання феноформа на трьох із чотирьох пробних площ. Найнижчим показником практично на всіх об'єктах характеризується пізня різновидність дуба. Проміжна форма займає, відповідно, і проміжне положення в цьому ряду. Робити висновки про кращий фізіологічний стан будь-якої із феноформ дуба за даними одного року є передчасним.

Слід зазначити, що щорічні інвентаризації дають підстави стверджувати про затухання чітко вираженої, ще 30 років тому, хвилі масового всихання дуба в його ареалі та переходу до стадії сьогоденної відносної рівноваги. Обсяги накопичення свіжого сухостою дуба не виходить за рамки розрахованого показника, вміщеного в таблицях ходу росту для аналогічних і навіть молодших за віком деревостанів.

Картину стійкості досліджуваних дубових лісостанів слід доповнити даними щодо їх стану в цілому та стійкості до впливу низьких температур, які у багатьох регіонах є визначальними у функціонуванні дубових лісостанів. Комплексний стан головної породи – дуба показує, що деякі параметри (рівень життєздатності, тенденція розвитку та довжина крон) можуть до певної міри змінюватися у конкретного індивідуума протягом терміну спостережень, однак це суттєво не відбивається на загальному стані, в тому числі – в розрізі фенологічних форм [3].

Класичним у вивченні біології і екології дібров став факт масового пошкодження сильними морозами зимою 1942-43 рр. та наступним масовим всиханням, викликаним цим явищем. Така інвентаризація виконана для двох пробних площ. Як свідчать дані (табл. 2), переважна маса дерев дуба відноситься до 2-3 класів. Кількість найкращих (1 клас) та найгірших за стійкістю (4 клас) екземплярів є практично однаковою. Морозостійкими слід вважати всі екземпляри I та II класів росту з одновершинними стовбурами, тонко гілчастою та розкидистою високою кроною, що свідчитиме про переважання у ній світлового листя [2].

Розподіл дерев дуба за класами морозостійкості

Клас морозостійкості	Кількість дерев, %	
	Бершадське лісництво, кв. 28, в. 1	Бершадське лісництво, кв. 13, в. 9
1	10	9
2а	19	23
2в	37	18
3	24	40
4	10	10
Всього	100	100

В практичному аспекті ситуаційна характеристика щодо рівня морозостійкості тих чи інших дубових лісостанів, репрезентованих серією пробних площ, дає підстави приймати певні організаційні та лісогосподарські заходи, а саме: інтенсивність та повторюваність рубок догляду, реконструктивні прийоми з ущільнення намету, введення порід-супутників, лісовідновних рубок, підбору ділянок для створення лісових культур, підбору та схем змішування тощо. Проте заради істини слід зазначити, що пропонована класифікація та ідентифікаційні показники можуть сприйматися з певними застереженнями, пов'язаними з конкретними умовами. Так, практично, всі екземпляри дуба в стиглих та перестійних насадженнях регіону дослідження характеризуються багатoverшинністю, що може пояснюватися багатьма причинами і особливо відсутністю догляду протягом періоду їх вирощування. Тому доцільно в перспективі охопити ширшу вікову амплітуду досліджуваних дубових ценозів, включаючи і різну ступінь їх господарського догляду [2].

В процесі проведення досліджень, ми виявили, що стійкість дубових насаджень залежить від низки екологічних факторів, найбільшу роль в даному випадку відіграють вологість, температурний режим та родючість ґрунту. Також на стійкість дубових деревостанів впливає приналежність дуба звичайного до певних фенологічних форм. Найбільш стійкішою до температурних коливань та інших факторів середовища виявилась рання феноформа, яка має найвищий % приживлюваності і відзначається найбільшою біологічною стійкістю.

Список використаних джерел:

1. Сучасний стан природних дубових деревостанів ДП «Вінницьке ЛГ» / О.Г. Василевський, Ю.А. Єлісавенко, І.С. Нейко, В.В. Монарх. *Вісник Вінницького НАУ*. Вінниця : ВНАУ. 2017. № 7 (Том 1). С. 129-139.
2. Діденко М.М. Стан природного поновлення дуба звичайного під наметом материнських деревостанів. *Лісівництво і агролісомеліорація*. Харків: УкрНДІЛГА. 2008. Вип. 113. С. 186-190.
3. Румянцев М.Г. Особливості формування і відтворення природних лісостанів дуба звичайного Лівобережного Лісостепу України. Харків : УкрНДІЛГА, 2016. Вип. 128. С. 63-73.
4. Ткач В.П. Сучасний стан природних лісостанів дуба звичайного Лівобережного Лісостепу України. *Лісівництво і агролісомеліорація*. Харків : УкрНДІЛГА, 2009. Вип. 116. С. 79-84.